

ÖTLETPOSTA

6. csomag
2007. január

A 3–8. ÉVFOLYAMON TANÍTÓ KOLLÉGÁKNAK

Szövegértés-fejlesztő gyakorlatok

Összeállította: Tóth Beatrix

I. Ok-okozati összefüggések

1. Párban dolgozzatok! Olvassátok el figyelmesen a mondatokat, majd válaszoljatok a kérdésekre! Mondatonként más legyen a kérdező és a válaszoló!

Pl. Anya lehalkította a rádiót, mert zavarta a hangos zene.
Mi történt? Anya lehalkította a rádiót. Miért? Zavarta a hangos zene.

Az autó egyszer csak megállt, mert kifogyott a benzin.
Mi történt?
Miért?

Nyáron kifestették az osztályunkat, mert már nagyon piszkosak voltak a falak.
Mi történt?
Miért?

2. Párban dolgozzatok! Olvassátok el figyelmesen a mondatokat, majd válaszoljatok a kérdésekre! Mondatonként más legyen a kérdező és a válaszoló!

Robi csak falta az egyik krémest a másik után, el is rontotta a gyomrát.
Mi történt?
Miért?

Nem vittem magammal ernyőt, így aztán jól megáztam.
Mi történt?
Miért?

3. Fejezzétek be a megkezdett mondatokat felváltva!

Elszáradtak a növények, mert...
Reggel későn ébredtem, mert...
Hétvégén kitakarítom a szobámat, mert...

4. Párban dolgozzatok! Olvassátok el a mondatokat! Miért történhetett? A pár mindkét tagja mondjon minden mondathoz egy-egy okot!

Pl. Dávid ma ünneplőruhában ment iskolába. Lehetséges okok: ünnepély lesz az iskolában, vagy délután színházba mennek az osztállyal.

A kutya hangosan ugatott.

Hajni visszament az ebédlőbe.

5. Olvassátok el a mondatokat! Folytassátok egy olyan mondattal, amely a következményt tartalmazza! Mondatonként váltsátok egymást!

Pl. A jelzőlámpa zöldre váltott. Következmény: Megindultak az autók.

Hetekig nem volt étvágyam a betegség miatt.

Mire odaértünk a moziba, bezárt a pénztár.

II. Kötőszó pótlása

Egészítsétek ki a hiányos mondatokat a megadott kötőszók valamelyikével!

A király annyi jutalmat adott a szegény embernek, bőven jutott belőle ételre, italra, jószágra, mindenre. (*de, és, hogy, mert*)

Nem lehetsz valami gyors, se lábad, se szárnyad! (*de, hiszen, és, így*)

A mocsaras rét olyan terület, a fű között meg-megcsillan a víztükör. (*mint, hanem, mert, ahol*)

III. Kakukktojás (Melyik mondat nem ugyanazt jelenti?)

Párban dolgozzatok! Olvassátok el a mondatokat, majd karikázzátok be annak a mondatnak a betűjelét, amelyik nem ugyanazt jelenti, mint a kiemelt mondat!

Bár megtett minden tőle telhetőt, mégsem ő lett a bajnok.

- A) Más nyerte meg a versenyt, mert jobb volt nála.
- B) Hiába tett meg mindent a győzelemért, nem járt sikerrel.
- C) Nem sikerült győznie, pedig mindent megtett érte.

IV. Képes beszéd

Párban dolgozzatok! Olvassátok el a mondatokat! Mi a jelentésük? Karikázzátok be a megfelelő jelentés előtti betűt!

Az öreg király homlokát gond felhőzte.

- A) A királynak fáj a feje.
- B) Aggódott valami miatt a király.
- C) A király erősen gondolkodott.

V. Több mondatból egy

Foglald egyetlen mondatba az alábbi mondatcsoportokat! Hasonlítsd össze a megoldásodat a társadéval!

Pl. A róka beteg volt. Nyöszörgött a fájdalomtól. A nyöszörgés hangos volt. A beteg róka hangosan nyöszörgött a fájdalomtól.

A kutya kergette a macskát. Közben dühösen csaholt. A macska menekült.

VI. Egy mondatból több

Bontsd rövidebb, egyszerűbb mondatokra az alábbi hosszú, bonyolult mondatot! Hasonlítsd össze a megoldásodat a társadéval!

Pl. Pár millió évvel ezelőtt hazánk legnagyobb síkságát, az Alföldet tenger borította, amelyben parányi élőlények hatalmas tömege élt.

Felbontva: Az Alföld hazánk legnagyobb síksága. Pár millió évvel ezelőtt tenger borította. A tengerben parányi élőlények hatalmas tömege élt.

Legrégibb népballadáink közül való a kegyetlen anyáról szóló ballada, melyben Budai Ilona a rablók elől menekülőben inkább elhagyja gyermekeit, mint hogy a kincses ládájától megváljon.

VII. Mi a lényeg?

Írd le röviden és egyszerűen a hosszú és bonyolult mondatok lényegét! Hasonlítsátok össze a megoldásaitokat!

Pl. Őseink, amikor szomjasak voltak, a tenyerükből merítették a vizet, abból ittak, villa helyett pedig a tíz ujjukat használták.

Lényeg: Őseink a kezüket használták evőeszközként.

A parasztember fázott a vad szélben, fölhajtotta körben a suba gallérját, jól befészkelte magát a meleg birkabőrbe, aztán mert a Szél egyre erősebb lett, s majd ledöntötte a lábáról, leült egy szikla tövébe, hátát nekivetette a sziklának, s úgy megbújta a subában, mintha többé ki se akarna bújni belőle.

Az állandósult szókapcsolatok, szokványos kifejezésmódok

(A táblázat kitöltését folytathatják a diákok otthon vagy az órán.)

„A szólások a népi gondolkozást tükröző beszéd díszei: nyelvünk virágai.” (O. Nagy Gábor)

1. Az állandósult nyelvi formák jellemzői

Idegen szóval: *frazémák* vagy *frazeológiai kapcsolatok*. Alakilag szó szerkezetek vagy mondatok, jelentésük azonban egységes. Formájuk kötött; csak némely esetben és korlátozottan alakíthatók át. Egy nagyobb közösség által ismert hagyományt őriznek, és közismertek abban a közösségben, ahol használják őket. Jelentésük általában a konkrét síktól tolodott az elvont sík felé, képes értelművé válnak.

2. Az állandósult nyelvi formák típusai és előfordulásuk

Előfordulásuk	Szólások, szóláshasonlatok	Közmondások	Szállóigék	Körülírások	Társalgási fordulatok	Közhelyek	Szakkifejezések
Társalgási szöveg	párbeszédben: <i>az angyalok nyelvén szól</i> (választékos), <i>ilyet még nem pipáltam</i> (tréfás) <i>Nyakamba veszem a várost.</i>		Párbeszédben: <i>Otthagytam csapot,</i> <i>papot</i> (Petőfi) <i>Ábrándozás az élet megrontója</i> (Vörösmarty)	<i>Kati révbe ér.</i> (választékos)	<i>Isten áldjon!</i> <i>Tiszteletem!</i> <i>legyen szíves</i> <i>semmit nem változtál</i> <i>Hogy vagy?</i>	<i>Eszi vagy nem eszi,</i> <i>nem kap mást. Ahogy azt Móricka elképzeli.</i> <i>A berendezés marad.</i> <i>Lelesik a tantusz.</i> <i>Tudni kell bánni az emberekkel.</i>	
Hivatalos szöveg				terpeszkedő kifejezések: <i>befejezést nyer, váddal illet, javaslatot tesz, felhasználásra kerül</i>			<i>hivatali titok,</i> <i>fizetési kötelezettség,</i>
Tudományos szöveg							<i>határozott névelő,</i> <i>páros ujjú patás állat, a legkisebb közös többszörös</i>
Sajtószöveg	újságcikkben: <i>„látható-e majd a fa az erdőből”</i>	felidéző címek: <i>Akinek nem cipője, ne vegye magára</i> <i>Gyakorlat teszi a bankrablót</i> <i>Több is veszett a Dunán!</i>				tudósításban: <i>Sokan szeretnének kilépni a világot jelentő deszkákra.</i>	
Szónoki beszéd		<i>Amely atya jámbor fiaikat akar nevelni, jámbornak kell lenni: mert alma nem esik mesze fájától; a bagolynak sincsenek sólyom fiai...</i> (Pázmány Péter)	politikai beszédekben: <i>Magyarország nem volt, hanem lesz.</i> (Széchenyi István) <i>Ember, küzdj és bizva bízzál!</i> (Madách Imre)		<i>az előttem szóló...,</i> <i>Köszönöm, hogy meghallgattak.</i> <i>Köszönöm megtisztelő figyelmüket.</i>		

Előfordulásuk	Szólások, szóláshasonlatok	Közmondások	Szállóigék	Körülírások	Társalgási fordulatok	Közhelyek	Szakkifejezések
Szépirodalmi szöveg	<i>Szidja, mint a bokrot;</i> akármint csináljon, (Arany János: Jókai ördöge) <i>Tűvé tettem érted ezt a tenger rétet...</i> (Arany János: Toldi)			„Itt ringatták bölcsőm, itt születtem.” (Petőfi: Az Alföld)	<i>Hát hogymint vagytok otthon, Pistikám?</i> (Petőfi Sándor: István öcsémhez)		
Diáknyelv	<i>Jár a lepénylesője.</i> <i>Elvan, mint a befőtt.</i> <i>Elterül, mint Alföldön a furulyaszó.</i>	Elferdítve: <i>Buktával dicsérd a napot.</i> <i>Többet ésszel, mint ész nélkül.</i>		meghal = ütött az utolsó órája; örök nyugalomra tért; kiadta a lelkét; elköltözött a másvilágra; kiment belőle a szusz; kiadta a párját; elbúcsúzott az élettől; lehunyta a szemét			
Vicc	Miért nem indul a mongol szekér? Mert nem hajt a tatár. Milyen pályát választ a madzag? <i>Kötélnék áll.</i>						
Népdal, népballada				Katona vagyok én, ország őrizője.	<i>Jó napot, jó napot tizönkét kőmíjes!</i> <i>Neköd is jó napot Kelemön kőmíjes!</i>		
Mese					<i>Hol jársz itt, ahol a madár sem jár?</i>		
Reklám		<i>Madarat tolláról,</i> <i>Danone-t barátjáról.</i> (joghurt) <i>Legjobb otthon.</i> (bútor)	<i>A kockázat el van vetve.</i> (biztosító) <i>Enni, vagy nem enni...</i> <i>ez nem kérdés.</i> (pezsgőtabletta)				

(A táblázatot összeállította: Antalné Szabó Ágnes)